

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 19 (9701) 1975 чылдың январь 23, четверг

СОРУК

КИРИКЧИ КҮШ

Бистин бөгүнгү болгаш даартагы чедишкениривинин үндезини чогаалдыкчы ажил-ште, бедик медресдин чорукта база быжыг сагылга-чурумда, даандарган ажил-херек дээш кижи бүрүзүнүн харысалгазында дээрин совет кижилер экп билер. Тоску беш чылдын доозукчу бешки чылы эгелээн. Тургузукчу ажил-ништин шалымчы ээлчээнде ажилчыннар, колхозчулар, күш-ажылчы интеллигенция үлүг-уузуун кирип, бөгүн дүүнүзүнден, даарта бөгүнүзүндөн артык ажилдарын эчис сорулгасы кылдыр санап турар. Доозукчу чылдын сорулгалары бистин мурнувуста тодараттыган. Партияга, совет улуска СЭКП ТК-ның Кийгырым политиктиг уjur-уткалыг документ болбушан, мобилизакчы улуг күш бооп турар. Эрткен чылдарда кылп бүдүрген үлө-херектер, чедиш алдынан тилендиге кижилерини сепкил-сагыны өөртүп, чаа сорулгаларга хей-аыт кирип турар.

«Совет культураны улам чекетелдирерин чедишчилер, күш-ажылчы чаа-чаа маадарлыг чоруктарны кылгырычче, чаагай херектерин бүдүреринче чогаалдыкчы ажил-ништер-биле кижилерин сорук кирипкер!» деп, Кийгырында тодаргай бижээн. СЭКП ТК-ның Кийгырым бүгү-ле культура албан черлеринде дайынчы программа болуру чугулаж. Клубтарын, культура бажынарнын, библиотекаларнын болгаш өске-даа культура одагларын ажилчыны идеялыг база урай-чечен денелен, оон шынарын бедилер, ажилчы чоннарнын культура хандырылганын улам экинжидерин эң чугула сорулгаларын бирээн. Культура ажилдакчылары угаан-бодал кектикерин тургузарына илдепкейлиг кирип, күш-ажылды коммунист эзу-биле көөрүнүгө, ажилчы чоннарнын коммунист кижизидилгезинге тодаргай үлүү салып, ажил-агыл планнарын күү-седиричче чогуу сорук кирип ужурулу.

Тыванын культура албан черлери республиканын ажил-ишчилерин күш-ажылчы чедишкениривинге тодаргай үлүү доктаамап кирип келген. Культура ажилдакчыларынын бөгүнгү эң чугула хүлээлгээн болза, СЭКП ТК-ның Кийгырым кал-баа-биле пропагандалары, мида салдырган сорулгаларын чон-массага чедирери, ол ышкаш көдээ ажил-агыл база үлетүрү, тулуг болгаш транспорт ажилдакчыларынын Бүгү-эвилел коммунист харышкын дугайында тускай доктаалдарын ажил-ишчи бүрүзүн чедишчилер билер.

Ону чедиш алырын бисте бүгү-ле аргалар четир. Республиканы хей-хөй районнары аразында чарышты, чогаалдыкчы эвилелдер, агитация урай чүү бригадалары, автоклубтар дээш улуг күш бар. Бистин улузувустун чаагай жиннин дугайында чогаалчылары болгаш чуркчуларын чаа-чаа чогаалдары, күш-ажылды кижилерин дугайында база амгы совет амырлардын оавур-хевирин тода көргүскен шишлери, урай-чечен болгаш идеялыг денелен бедик концерт көргүзүлдери улам хөй болур ужурулу. Тоску беш чылдын эрткен дерткү чылы Тыванын культура ажилдакчыларына үтүндүрбас. Совет Тыванын 30 чылынга тураскааткан культура-массалыг кемчеглерин, ол ышкаш ажилчы чоннарнын коммунист база интернационалчы кижизидилгенин талазы-биле эвэш эвес дуржулга мөөнисттигин. Бистин чогаалдыкчы ажилдакчыларыбыс республиканын ырак-чоок хоорай, суурларынга барып, чон-биле харылзаанын улам быжыглаан.

Доозукчу чылдын планын сорулгаларын күүседи дээш коммунист чарышты калбартырынга чер-черде культура одагларын ролу улуг. Чагыс-даа клуб азы Культура бажыны бодунун колхозунун азы совхозунун бүдүрүлгө амырларынга хажымында хайгааракчы болбайн, харын беш чылдын планын даалгаларын болгаш тус-тус коллективтерин коммунист хүлээлгелерин күүседири дээш демиселдин бириг оодурунга чорур ужурулу. Республиканын хөй-хөй районнары аразында коммунист чарышты болгай. Оон-биле аргалаштыр, культура албан черлери аразында харылзаа-холбаалы болуп, бот-боттарында өөөрин, аргадуржулга солчуру артык эвес. Чижээээрге, Каа-Хем районунуң культура албан черлери көдөшин ажил-ишчилеринин культура хандырылганын багай эвес организастап келген. Күш-ажылды кижилерин алдаржыткан кемчегер хөй-биле эрлип турар. Тандыда «Шамбалыг» совхозтун удуртулгалары өске бугу ажил-херектер-биле кадм культура айтырыларын бириг чергенин кылдыр көрүп турар.

Культура албан черлери амырлардын өзүлүг төвү болбушан. Чаа чүүлдерин, мурнакчы дуржулганын непередикчи, чогуун культурулуг дыштанылганын оода болур ужурулу. Күш-ажылдын сагылга-чурумун үрээрлерге, инитиге алыгыт ажил кылбас, ажилдан оспаксыраар болгаш арга-дарыга хандыкчы ийи-чагыс кижилер-биле демиселди чидиш-биле, өй-шаанда чорудары чугула.

Хамык уjur организастап чорудуп турар кемчеглерин уjur-утказында дээрин чугаажок. Чамдык таварылгада кылдынган ажил-херектер хөй-даа болза, оларын дээштин чедиш алдынайн баргылар. Оон чыдагыны чулет дие, кижилерин бөлүк бүрүзү-биле ажилды коштакканында. Культура албан черлеринин хүн бүрүде ажил-чорудулганын партиязы удуртулганы чер-черде партиязы организастаары холга алыр ужурулу. Ажилдын бүгү талазы-биле чедишкенин болуру тус-тус партия, совет болгаш өске-даа хөй-ниинти организастаарынын бир демия ажилдан чедиш алдынар.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ IV ПЛЕНУМУ

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ДООЗУКЧУ ЧЫЛЫНДА — ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ

СЭКП обкомунуң бириг секретары Г. Ч. ШИРШИННИҢ илеткелиниң допчулалы

СЭКП ТК-ның декабрь (1974 ч.) Пленуму 1975 чылда чурттуң улус ажил-агыл планының болгаш бажынын төлөөлелери көргөш, балылаан. Оон шийтирилдише, СЭКП ТК-ның Чыгыш секретары эш Л. И. Брежневтин чугаазында, эрткен 1974 чылда баш беш чылдын эрткен үзүндө партиянын организаакчы ажилчыны удуртуу тургузукчу күш-ажылчыны түңдөлөрүн удурткан болгаш беш чыл планын чедишкенин доктарышты сорулгаларын айткан деп, илеткеле чугаалаан.

Тыва АССР-ниң ажилчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир демий СЭКП ТК-ның Пленумун, ССРР-ниң Дээди Сөвединиң сессиязын шийтирилдише болгаш СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кийгырым улуг сорук кирипкер-биле хүлээп алганар. Олар партиянын иштери болгаш дааштык политиказын СЭКП ТК-ның, СЭКП ТК-ның Чыгыш секретары эш Л. И. Брежневке баштааткан ол Политбюроунун коммунист тургузукчу сорулгаларын күү-седиричче, табышты болгаш улустарын айым чок чоруп бижылыгына улаан ажил-агыл-чорудулганын бир үй-биле чүлдүзүмүшкан. Беш чылды чедишкенин доктарышты партиянын кийгырымына боттуп, кызымаккай күш-ажылды харышканына шийтирилди.

СЭКП ТК-ның болгаш Совет чарышты бугу таламы дуулажымын, партия, совет, ажил-агыл органиязын органиязын ажилчыларын, ажилчы чоннарнын кызымаккай күш-ажылдын хүлээлгенине республиканын экономиказын, культуразын хөгжүдериңге чедишкенин бот турарын эш Г. Ч. Ширшин илеткеле демадэлээн.

Үлетүр продукциянын хемчээли 41,7 хуу, күш-ажылды бүдүрүлгү 31 хуу улугтар. Планда ажыр 13,5 миллиард рубльдин продукцияны бүдүрүп үдүрген, оон 70 хире хууун күш-ажылды бүдүрүлгүдүн бедикенин алаан. Чаа хевириниң 250 хире хевирлерин кылп үндүрүп эгелээн, продукцияны шынары өккөндөгү, бот-үзүн чыгыштын, асортиментини калбартаан.

1974 чылда үлетүр ажилдакчылар продукцияны улаан улугдор болгаш сайгар планнарын ажыр күүсеткен. Ална дика хөй бүдүрүлгө черлерин үдүрүп планда ажыр 3849 тонна даг-дүгүн бүдүргөн. Ална күш-ажылды бүдүрүлгү эрткен чылда 122 хуу белээн. Ол ышкаш мурнакчаларга Каа-Хемин болгаш Чалаанын хөмүр-лаш разрезерин, «Тыва нобель» комбинатын, Терлиг-Хаянын мөгүн суу бүдүрүлгени хандырылганын, илеткеле демадэлээн. Терлиг-Хаянын мөгүн суу бүдүрүлгени 1974 чылдын күрүнө планын 112,7 хуу күүсеткен, өзүлде теминиң 27,7 хуу чедирген. Ол коллективке СЭКП обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облопробүлгелерин болгаш ВЛКСМ обкомунун шийтир Кизмы тутун тымысканын, оон ажилчы төлөпчү-биле үлээлээн ол болур.

Дика хөй бүдүрүлгө коллективтер болгаш мун-мун ажилчылар партиянын Кийгырымын бүдүрүп чедишкенин ажилдаан. Оларын дика хөй беш чыл планынын күүсеткен, харын-ла 1976—77 чылдарын үдүлдө ажилдаан, өрдөрер болгаш медальдар-биле. Хундүлел бижиктер болгаш «Чарыштын тыллекчээ» деп хөрөк демдектери-биле шаңгатканнар.

Ынагалар-да беш чылдын планынын күүседири талазы-биле бисте четестер база бар — деп, Г. Ч. Ширшин демадэлээн, республиканын үлетүрү элви бисте кол бүдүрүлгө фондлары 126 миллиард рубль чедир өскөн. Ынагалар фондларын ажилды 21 хууга күдүлээн. Бир эвес 1970 чылда кол бүдүрүлгө фондларынын бир бүлүк-биле 81 коллектив продукцияны кылдырган болза, ол 1974 чылда чүлө 64 көпөк болган. Бир эвес бо талазы-биле деңизле 1970 чылдын ышкаш 23,8 миллиард рубльдин продукцияны неместир алды аргалып турган.

Чамдык министрстволарын, бедомстволарын, бүдүрүлгө, организастаары чедишкенин удуртуучулары мурунла шүгүмдөлдерден чорур түңдөлөр үндүрбөшүн илеткеле айткан. «Тулуг кемчегериниң комбинатын коллективинге «Тыва тулуг» трестин талазында

ТӨӨГҮЛҮГ БОЛУУШКУНГА ТУРАСКААТКАН

● **МОСКВА.** «Россия 1905—1907 чылдарын революциянын 70 чылынын дугайында» СЭП ТК-ның лекциялы ийишылдын ажилчы чоннары бүгү совет улус ышкаш база-ла улуг сонургаалды өөөрин, көрүп турарлар. «Билги» интеллигенци кижилери ол темага тураскааткан лекцияларын болгаш бажынын кылп эгелээрлер. Олар «Россияга баштайгы революциянын 70 чылы—денчи партианын болгаш бистин чурттуң төөгүзүнге, делегейин революцияны шимчээшкенин төөгүзүнге үттүндүрбас болушкун», «Россияга баштайгы революция үезинде большевиктер партиясы», «Москванын партия организастаары 1905—1907 чылдарын революциянын үезинде» дээш өскө-даа өске темаларга лекцияларын номчуп турар.

Индиг лекциялар болгаш бажынар «Трехгорная мануфактура» комбинатын чехтеринге, «Кадмыр болгаш Маска», «Бачук», «1905 чылдын революцияны адыр заводтарга болгаш өске-даа бүдүрүлгө черлеринге болушкун».

● **ДУШАНБЕ.** Республиканын Фирдуси аттыг библиотеканында баштайгы орус революциянын 70 чыл болурунга тураскааткан ном делегейи ажалтыгган.

В. И. Лениннин өртөм ажилдарын болгаш партиянын документиерин ол делегейге калба-биле көргүзүп турар.

Урай-чечен литература помнарчымы аразында—«Партия дугайында чугулар» деп ийи томуг чыгып, Горькийин «Аза» романы болгаш өске-даа чогаалдар кирип турар.

● **ЧАРДЖОУ.** Анаа болгаш өртөм-теоретиктик конференция Россияга 1905—1907 чылдарын баштайгы революциянын 70 чылынга тураскааткан. Оон ажилчы партианын болгаш күш-ажылдын чогуунуна, партия, совет болгаш комсомол ажилдакчылары киришкен. Анаа «1905—1907 чылдарын революцияны—империализм үезинде ан баштайгы улугту революцияны», «Буржуа-демократтик революциянын социалисттик революцияны шийтиринин дугайында Ленинни теория» деп илеткелдерин дынаан.

Партия обкомунун политиктиг чырышкыны бажыныгы ол төөгүлүг болушкунун дугайында делегейи баш тургускан. (СЭТА-нын норр.).

раскааткан ном делегейи ажалтыгган. В. И. Лениннин өртөм ажилдарын болгаш партиянын документиерин ол делегейге калба-биле көргүзүп турар. Урай-чечен литература помнарчымы аразында—«Партия дугайында чугулар» деп ийи томуг чыгып, Горькийин «Аза» романы болгаш өске-даа чогаалдар кирип турар.

● **ЧАРДЖОУ.** Анаа болгаш өртөм-теоретиктик конференция Россияга 1905—1907 чылдарын баштайгы революциянын 70 чылынга тураскааткан. Оон ажилчы партианын болгаш күш-ажылдын чогуунуна, партия, совет болгаш комсомол ажилдакчылары киришкен. Анаа «1905—1907 чылдарын революцияны—империализм үезинде ан баштайгы улугту революцияны», «Буржуа-демократтик революциянын социалисттик революцияны шийтиринин дугайында Ленинни теория» деп илеткелдерин дынаан.

Партия обкомунун политиктиг чырышкыны бажыныгы ол төөгүлүг болушкунун дугайында делегейи баш тургускан. (СЭТА-нын норр.).

Ю. КАРА-ООЛДУҢ ФОТОЗУ.

ЧАРЫШТЫ ТҮҢНЭЭН

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). СЭКП-нин Каа-Хем райкомунуң бюрозун болгаш райкүсүм колхозтарын, союздарын болгаш үлетүр бүдүрүлгелерин аразында коммунист чарыштын түңдөлөрүн үдүрген.

«Бүрөн» совхозтуң малчынары планда көрдүгенинде ажыр мийлиги бода малды 16 хуу, хөйүн 11 хуу өстүргөн. Күрүнүгө ээт, сүт, дүк садарынны даалганын ажыр боттандырган. Ажил-агылны районда социалист чарыштын тыллекчээ деп санаан, СЭКП райкомунун болгаш райкукомунун шийтир Кизмы тутун, 200 рубльдин акша шаңгалымын, кады тымыскан.

«Коммунист орук» колхозтун Теп сүт-баран фермазын, «Ленини орук» совхозтун ийи дугаар орук бригадаларын боттарынын адырларынын аразында чарыштын тыллекчээ болуп, вымпелдер-биле шаңгатканнар.

«Октябрь 30 чылы» колхозтун ажил-ишчилерин планын оонадаларын база-ла чедишкени күүсеткен. Ажил-агылгы Каша болдурун районун Күш-ажылчы алдыр тутун көрдүргөн.

Үлетүр бүдүрүлгелерден иш ажил-агыл чери бириг черин ээлээн. **В. ГАЙДУК.**

ЧАРЫШ ОДУ ЧАЛБЫШТАЛЗЫН

КҮЙГЫРГАНЫҢ ХҮЛЭЭП АЛДЫМ

«Тес-Хем» совхозтун сурагыл чыгыштын. «Хүлдүлделин Демдээ» Эрдениң эдалекчези Чур-оол Оюнуң Санал-оодун Арзанын «Чаа орук» колхозунуң хоочун чыгыштын Ынагалы Бадм-Хөөнүн чарышчы кийгырган чагазынга харыштын.

Эргий Бадм-Хөөн Санал-Миндиновин Сибериниң мени чаа чыл таварыштыр социалисттик чарышка кийгырган чарыштын ийи-биле уткуп күзүн алдынаан, тоску беш чылдын доозукчу чылынын эгелээнде Сиберин амыр-мандырын айтканын байыр чедирин база эрткен дөрт чылда Сиберин чедиш алган улуг чедишкениң черге өөрүн тур мен. Тоску беш чылдын эрткен дөрт чылда бодумунуң канчаар ажилдаанын допчузу-биле Сиберге сонургаалы болдым.

1971 чылда төрүр 100 бөгө оонаштыр 89 куулу, 1972 чылда—88 куулу, 1973 чылда—59 куулу, а эрткен чылды 91 куулу алдым. Малдын баш санын чыл бүрүде менди камтап келдим. Чыгыш малды 20 чыл иштине бодумун өм эээн Оюу Садалковна Астыр-биле кадм малды келдишкен. Соолуг чыдаара даалжакчы калдарын Селевейн Дуулар-ооду беле каларын тур бис.

Доозукчу чылда арга-дуржулгалы, ат-сурагыл хоочун чыгыштын Сиберин мени социалисттик чарышка кийгырганынгарга хөй-аыт кирип, бо чылын күш-ажылчы чарышка уаамна бедик көргүзүлгелерин чедиш алды-биле мөөгү алаан. Бо чылдын төрүр 213 беден 213 куулулу алдыр, бодумун күжүм-биле 20 тонна сиберин кезип белетээр, малдын кезип сиберин ооча-менди калгалар, төрүр беле тургузар серилиг кижаны болгаш мал теми кадгалар кажаны турду, септеп алдыр-биле 150 үдүкү кезип алдыр. Чыгыш малдарында аныктарын өөрдүр болгаш бодумун аргадуржулгалы олгарга дамчылар. Чыгыш бар алыт эвтарын мунар кылдыр өөрдүр болгаш чамдыктарын шапак-тергеге өөрдүр.

Чайлагалашканын шын организастап, олар-Белкынын үрүлү солу турган, күрүнүге дужаар малдарын дигит дөканын 350—400 кг чедирер. Кыштагы сиберин, дусту чедирерин база жажаларын үрүмк септегенди октябрь 1-де дооскан турар.

Кышкы үеде малды калдарын шын чорудуп, чедиш калдыр чарыгдал турган, малды артып-баскараарын бодурубас мен. Массалыг доктарын үезинде үрүлүг жедринлашкан чыгыш организастап база суула азержылыгын үйөт-өтөдөн кылдыр мен.

Чарышты чылда ийи катап түңдүрүн база аравыста арга-дуржулгалы солурун үдүрүлгө үлөүлөт, алаа өөрүп тур мен. Ол чорук бистин ажилчыларды илгити бөдөн тургазжак.

СЭКП Теп Комитетинин партияга, совет улуска Кийгырым-биле тыллекчээ, оун изини биле лективизишкан, алды харын кылдыр, тоску беш чылдын доозукчу чылында алган хүлээлгелерин бүрүн күүседириң хүлээлгени түр мен.

О. САНДЫ-ООЛ,
«Тес-Хем» совхозтун чыгыштын.

АШ-ЧЕМ ЭРГЕЛЕЛИНИҢ КОЛЛЕКТИВИНИҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Тоску беш чылдын бо доозукчу чылынын планын оонадаларын хуусаа бегинде күүседир талазы-биле калбарган Бүтүтү эвилелдин коммунист чарыштын кириштиншан, бар турган арга-курамдарынын санап көргөш, республиканын аш-чем үлетүр эргелелин коллективни 1975 чылда боттары бедиктен коммунист хүлээлгени алган.

Сайгарылга продукцияны хемчээлин хуусаа бегинде, декабрь 29-та күүседи. Планда ажыр 30 муң рубльдин аш-чем продуктуларын бүдүрүр. 1975 чылдын декабрь 15-ке чедир беш чыл планын күүседириң чедиш алдыр болгаш чыл тончутуңе чедир 200 муң рубль түнге продукцияны илемей бүдүрүр. Күш-ажылды организастаарын экинчилди, технологутор чорудулганы сайзырадыжып, чаа техниканы шийгээди турган, күш-ажылдын бүдүрүлгү 0,5 хуу өстүрер.

Аш-чем кылгыларын чаа б хевирин бүдүрерин шийгээди болгаш ажилгалта киярер. Продукциянын шынарын доктаамап экинчилди, чиг-этти, материалдарын, энергия курлавырларын чарыгдалын эвээжедип турган, 10 тонна дөканын, 30 тонна оттулар чүлдүп, 0,5 муң киловатттак электросериянын камнагалын чедиш алдыр. 1975 чылда күш-ажылды организастаарын улам сайзырадыжып, бот-үзүн чыныгалды, бүдүрүлгелерин дашкаар чедирилдин эвээжедип, продукциянын шынарын экинчилди турган, планда ажыр 6 муң рубль орулганы кирип алдыр.

Бо эртин турар чылда продукциянын чон хевирлеринге аттестацияны эртинер. Бүдүрүлгө ола-ажыкты чедирер ужурулг чогаалдык-чарышчы саладарың күсөл-биле 10 муң рубльдин экономикаын камнагалын чедиш алдыр. Ол ышкаш Туранда чаа хабар болушун төлөөлүг күчүдүн бүрүн шийгээди аларын колдуулаа доосар. Красноярск крайкукомунун аш-чем үлетүр эргелели коммунист чарышка кийгырар.

Социалист хүлээлгени Тыва АССР-ниң аш-чем үлетүр эргелелин коллективнин партия-ажылды агайыны хурамынга хүлээп алган.

КИЖИ БОЛГАШ БОЙДУС

НЕГЕЛДЕНИ КҮШТЕЛДИРЕР

«Шындык» бо чылдым январь 7-де үнгөн дугаарында «Тоора-Хем» совхозта улусту контроль болууну даргазы ш В. Тамдын-оводун «Э» болу» деп чүдүүнө хамаарыштыр республиканың чамдык девискорлеринде байдалды илереди бижинри артык аяк деп болай-дыр мен.

Республиканың анныр-тыныш аял-агыл черлеринин, оң чер-терде инспекторларынын, егерлеринин, ош ышкан маш болгаш бойдус камгалалынын база өскө-дө органның бойдус-байлаан камгалалар талаа-биле суларгы чоруун аягылаш, чамдык кижилер хоругуу чөпөктеринин, оң туржук автомашиналарын болгаш тракторларны ажыгалат тургаш, улут-даа, бичи-даа аннырын төчөгезини үргүлчүл турар.

Танды районда С. К. Тока атты совхозтуң девискор бөлүр Бактың Кара-Чога деп черде СССР-нин 50 чылды атты совхозтуң маш белеткэр черинин девискорунда эки болгаш өскө-дө аялар болгаш аял-агыл черлеринин ош ышкан маш болгаш бойдус камгалалынын база өскө-дө органның бойдус-байлаан камгалалар талаа-биле суларгы чоруун аягылаш, чамдык кижилер хоругуу чөпөктеринин, оң туржук автомашиналарын болгаш тракторларны ажыгалат тургаш, улут-даа, бичи-даа аннырын төчөгезини үргүлчүл турар.

Анна дүңе автомашиналар болгаш тракторлар-биле чырыды чүрүк чорук ол мыңнар шуут чамдык апарган. Кара-Чоога болгаш Күргү-Чоонекче аяр арттың арга-экинни, мыда тарып олурган мыштарын тракторлар-биле чара бастырып, иликтреп каапканы-даа курунени машина-төчөкөн аң суңер дөш кам-халыра чокка аазылап турганы-даа каракача чарыкчыг чорду.

Кайы аял-агыл черинин машина-тракторлар төчөглек черинин чыңоо арга-ажыныга бараан бооп, курунеге уагу каража-когаралды чедирит турар чүрүл деп айтырып турат кедир. Ол тракторлар ол чокка кавыда аял-агыл черинин тракторлары болу деп.

Ол-ла районун девискоры Кулузун-Бажы, Узун-Сайыр деп черлерде аям иштинге чораш, саздылган дузактарга бо-ла таварыш берип, козултенин үзе соп-даа чоруду. Чыжаз, Узун-Сайыр бажында дузактарны кезип чоруп турар аялгы кижинин дини көөрге, ол дузактарын Узун-Сайырдан улуг ырак эвесте чурттан турар кизи салган чорук деп. Ол кижинин иши дузакка туттунган экинчи Узун-Сайыр иштинде орту черге сорутуп экектелген, соңубускыш, баарын иштинге чыгыш чорой барган боуду.

Бойдус камгалалында бо кире дүвүрөөннүн байдалды үзөткенин-биле аял, аннаар, балыктарынын чуртуну улам пилгыралдып күшөөдирер сорула-биле Республиканык аял-агыл чырыды апарган болгай» деп бир-ле катан Каа-Хемнин Чыжаз-Дагга бир кадарчынык мөңдө шыкыгып чугаалааны сагымдан ырава.

Ол-ла районун девискоры Кулузун-Бажы, Узун-Сайыр деп черлерде аям иштинге чораш, саздылган дузактарга бо-ла таварыш берип, козултенин үзе соп-даа чоруду. Чыжаз, Узун-Сайыр бажында дузактарны кезип чоруп турар аялгы кижинин дини көөрге, ол дузактарын Узун-Сайырдан улуг ырак эвесте чурттан турар кизи салган чорук деп.

Кирбей сарыг эрин салды, шовоалык шаяржы карактарын, хэрээ делдем, ортумак сыйнык, тала шойбексимээр шыраады, баштаксымаар аажык-чарыг Комаринин ашак шерилен огул чедип келирге, хөлчөк өөрээш. Улгады берген кижинин оозунуа ужур-ла бар болган. Бир дугаарында, ол огулунуң шери албанын кызымак чүткүл-биле эрттиргенине чортагаралынын орган. Огул турган кезинин командиер шерилен ала-экинеңе макталды бижыи база экектелген.

«Современник»—Россия Федерациясынын экине анык ном үндүрүр чери. Ол боудунуң тургустунуп келген кам чыдаарынын иштинде, чурттуң ном-чүкүлүнүнин, соуургалым үйгүлээ. Критик Константин Антошинин «Улуг идегелдерин үзе» делюму ук ном үндүрүр черге «РФСФР. Литература катрасы» деп серияга үнөр деп турар. К. Антошин

«СОВРЕМЕНИКТЕ»

чаалаан алган. Ук ном үндүрүр чер чоктака чаа беш чөк дугаар поину белеткеп үндүргөн. Ол юбилейлик ном болза, совет, болгаш уаустарын найырадына турсаккатынган «Аки-дүмалышчы бедиктер» деп аттыг чымылды болур. Ном үндүрүр черинин бугу үндүргөн номдарынны тиражи о беш миллион экемпляр аякты турар.

«Современник» тыба чогаалчыларын номнары база боудунуң чаа номула тыва, хакас, алтай чечен чогаалдарын бугу жанрларынга хамаарыштып чугааны чорудуп, сайгартып турар. Он беш муң эземплярга үнөр бо номдан, экинчи национал полиглиянык арзында биче-буурап уластарын чечен чогаалдын өзүлдезин соууруган, билип ап болур силер.

«Современник» тыба чогаалчыларын номнары база боудунуң чаа номула тыва, хакас, алтай чечен чогаалдарын бугу жанрларынга хамаарыштып чугааны чорудуп, сайгартып турар.

Н. КОСЕНКОВА, Москва хоорай.

1937 чыл. Бичан тайбын үе турган. Дмитрий Комарица, дил дээн анык эр, шериң алдын Ыраакы Чоң чүккө эрттирген, алымга чынып келген.

Кирбей сарыг эрин салды, шовоалык шаяржы карактарын, хэрээ делдем, ортумак сыйнык, тала шойбексимээр шыраады, баштаксымаар аажык-чарыг Комаринин ашак шерилен огул чедип келирге, хөлчөк өөрээш. Улгады берген кижинин оозунуа ужур-ла бар болган. Бир дугаарында, ол огулунуң шери албанын кызымак чүткүл-биле эрттиргенине чортагаралынын орган.

«Күштүтү, шымырак-даа апарган-дыр сен, огул. Ол күштүтүм чогуур черинге шын ажыктар херек» деп, атак боланышкан, олгундан чугаа эрэн.

«Ам чүңү канчаар бодал тур сен моң. Митя? Дмитрий бийынгиң дерлери артын аял-агыл-биле чода тутулааш, ачазынин армыне чеге көрүшкүдө, чугаалааш.

Митя херим аял-агыл суурунуң ужу-бжыне көргөш. «Маш шериң чоругуума, суурунчу бажыңды кой эвес чүрөң. Ам черде соруп баргандың көрөм» деп, ол бодалган. Ол-бо бажыңды кайыра караашын, хериминин иштинде аскар-дагалар маргашкан чүрө деп, үн алаач, чарыштырып тургалаашын. Бичаарга олларын боттарынын аламы чалаалык сарыг аскар дагааны чагы бажыне үнө халды берген, чалгынын чагалыктын элпел олураган.

«Митя херим аял-агыл суурунунуң ужу-бжыне көргөш. «Маш шериң чоругуума, суурунчу бажыңды кой эвес чүрөң. Ам черде соруп баргандың көрөм» деп, ол бодалган. Ол-бо бажыңды кайыра караашын, хериминин иштинде аскар-дагалар маргашкан чүрө деп, үн алаач, чарыштырып тургалаашын. Бичаарга олларын боттарынын аламы чалаалык сарыг аскар дагааны чагы бажыне үнө халды берген, чалгынын чагалыктын элпел олураган.

Чайын аяс хуңу чараш Салгы-сырын эстен турар. Чарымынын чаны чараш. Сагымнын хөгөөлөп кээр. Чайын ортан айылда көзүң чеге кадың-ла болгай. Аял-агыл хаймың-даа, хөгөөд-да болур. Ол-даа билдигир, ситең тергелеп шөрөткөн кыстар болгай аян.

Ол бир-ле дүште сонга көзөңдө чаапан турар, Дмитрий оң чанын кылаштан алаач.

«Чаныңдың утуу албай сен мыйнап, Митя? — дээш, ашак огулчуе ууш халыкка эки суугаң.

Тиңелгениң 30 чылынга

(КОНКУРСКА)

тил эгелээ. Дмитрий шериңден келген, бир чыл болгаш өгөлөнп алган. Баз бир чыл шериң оолдуу болган. Анык аламын өөрүшкүдө чүгө дөңдөр. Чырык чер кырында ол дег аас-кежиктиг кизи чок ышкан болган. Алган калайын, аяргачыг чаш огул моголаан болан келген, чүс-даа чудук болза чырык хун кара чаасканы чоңу, шаңдалап каалса-зы келир.

Чуртталга-даа чыралдыг, аял-агыл Дмитрий биле Евдокия бугу улус-биле бир домей, оорукшудуг чурттан турган. Олар кайы-даа ажал халык хөлчөк кызымак, Бот-боттарын хуңдөктерин база кончут. Бичи-не чүсө болза, бирээни бирээнине дузалаашын болар.

1941 чыл үнгөн. Бугу-ле чүсө дүвүрөөннүн апарган. Ала-чурттуң Улуг даймын эгелээ. Аймыл халап Төрөн чурттуң кырында дилгелген. «Олу бе аям чурттага бе?» Шындык шыгалда келген. Фашист Германия СССР-же оор өзү-биле халап, гитлеризм агшериңлер совет хоорайларын, суураарын бомбалап өрттеди, эжезел ап эгелээ. Совет улустунуң тургузукту, тайбың ижи ала чүткөң.

Даймынни көзөңдөннө Каа-Хем кымын сууру Имыкче база чөдө хоуп келген. Тара тарып, мал өстүрүп, оран-суур тууду турган тайбын иштин араачыларынга «Дийлы!» деп өс аяк көк дөрдөн чынык дүшкөң-биле домей болган. «Фашистер чаза таварын чоруп ора», «Төрөн чурт айылды», «Бугу-ле чүсөни фронтуга», «Фашистерге өлүм!» деп өстөр карака көзүлбө күштүг болган дүрген чалгыны-биле улуг нурттуң ужу-кызымак чедир чагылашын турган. Совет улус аям-тык дег Төрөн чуртун камгалап, хадап келген дайынга өлүмнү согууну таварыштары-биле чыгыс кизи дег халыын үнгөн.

Имик суурун эр улусу база дайыне чоруп эгелээ. Дмитрийн улуг акымы Ананды Комарицанын өң-бүзөңдөн дайыне баштайла чурткан кизи бол.

«Оң сонда Дмитрийн ээлчөк келген. Ол калай, бичиң огул, ада-неңи, дөрүл-төрөлди биле байыраачын чаргалган. Ол чугаалар чүсө-даа тыппаан. Алаачын, калайын, огулу ошкан каан.

«Ам черде көрүшпөзүң ол-дур аде, Митя? — дээш, оң калайын Евдокия ыглап бадырышкан.

Санын хоңуктуг чүсө болгаш чылдар билдиртпей эр-

дан шериң албанын мурун-да-ла эрткен кизи болгаш дорра-на дайын шөлдүчө чорукка-ол. фронтунуң мурунку шүтүмүгүнө кирип, дайыннык тылмыч шүргүп, халгыңа тыл эгелээ. Ол нарын болгаш берге «Ды!» тууду деп чүсө аям эвес. Халгыңачынин аямын үргүлчү кес кириңде чорупур. Хезиң-ле серемчил чок болур болза, ол амы-тык шылдан ала-ла чарлар. Фашистер кайыра болган дерин. Оларын өлүмүң асваңга киргениң кара шоругу. Кандың бир чүтүлү чүсө билип алар дээш. олар кандың-даа халгың, эрин кылыңдан чалаанмастар, Фашист фашист-ле болгай. Х. ОЙДАН-ОЮЛ. (Улачымыл).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Table with columns for time, program name, and host. Programs include 'Москвалан', 'Чогаалчы', 'Современник', etc.

Хүлээлгезинге шынчы, маадырлыг чорук

ССР-нин Дээди Советинин Президиумунун Чарык-биле Иркутск областын судунуң кеңигүүнү А. П. Попов, милициянын улуг лейтенанты Л. Г. Мушников (Пермь) олар айнымалыг кем-херек үүлгөкчилерин туларына эрес-маадырлыг чоругу дээш Кызыл Сыдык ордөндөр-биле шаңктаннаар.

Иркутск областың Чууы стациясыга улус поедд манан турган. Хешертен бир эңирж хуңгаң улус аразында бижек чыгып эгелээ. Бир хамаатнын аар балыкканка, Альберт Петеримович Попов дайынын тулары-биле халдай берген. Сегаржин алымыкын үзүндө Попов база балыкка хан. Үүлгөкчи ол аразында дээш ыңай болган. Балыкка чан чинден хан төктүп, аа-рып чорза-даа Попов дайынын чөткөш, тууду алган.

Коммунист А. П. Попов Иркутск университетин дооскан. 33 харлыг. Иркутск область судунуң кеңигүүнүде алды чыл аялдан турар болгаш боудуң бедик мергежялдиг специалист кылдыр көргүскөн. Истелге черинин улуг иш-

сектору, милициянын улуг лейтенанты Л. Г. Мушников Пермь областың Керчево сууругу албанынын аял-биле сурдакчыл чоран. Ооң мурунуна иштиртин чоран Мартынов деп кизи колчуг аймылдыг кем-херек үүлгөкчиде медээ хешерткен келген. Улаң лейтенант истелгени дорраң эгелээ. Кем-херек үүлгөкчиз суурда бир херим иштинде чашты бергенин билип алган. Чаштыңан черинден үлүп кээп, дүжүп бээрин саандалага милиция аял-агыл аялмын акимыр боо-биле бодал эгелээ. А. Г. Мушников үүлгөкчизин билип алган, а боду база аар балыкка хан. Дайыны боозуу катеп ошкан чыдар аразында Мушников ону сегарин алган, дайынчы самбоңуң аргамың аягылаш боозун ху-наал алган.

АРАГА БОЛГАШ АРАГАЧЫ ДУГАЙЫНДА

СӨҢНЭЭРИ АЛБАН ЭВЭС

Арагалаашкын — эргиниң артымыкыны. Оң тыштыр чыдагааны шын-ла кижиниң культуразының чыдын балганында, мораль талаа-биле тургуч чок, саздынчаала. Арагалаашкынның үнү келер чыдаганына-ла хөй. Аяа хамаарыштыр боудунуң сеткилим өйүн чорур чамдык бодалдарыны бижикседим.

Кижиге аш-чөмөн дөжизин салып, эки чор деп чыгы-сөзүп бээр аяктык. Ол ышкан аш-чөмөн аял-агыл оружка чораш арагалаашкыны айылдыг. Ол озал-ондакка таварыштырып болур дөрүн чыгачт эвес.

Чок кижилерин, эш-өөрүн мый бээр ырак чорукка үдээр кижилерин чагай чыңчылы болгай. Илаңгы Совет Армянын хураалынче ашактарын өвилен үдөп, чыгы сөзү бээр экине аки, чагай чанчыл. Бичаала-даа ол үдөгенин культуруг өзү-биле кылдыр болза эки деп болай мен. Үдөгеге сымдап, арагалаашкын-биле ону эрттирер албан эвес. Оң ортушта аныаң

«Оң сонда Дмитрийн ээлчөк келген. Ол калай, бичиң огул, ада-неңи, дөрүл-төрөлди биле байыраачын чаргалган. Ол чугаалар чүсө-даа тыппаан. Алаачын, калайын, огулу ошкан каан.

УДУРТУЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР, ДУЗАЛААР

Өвүр районун «Урожай» эки тура спорт инитиляциин өтчө-соңуудадыг конференция болуп эртен. Инитиляция өтчүтүрү чөдө кылып чоруткан аял-агыл дугайында истелгедил. Оң доргаа В. Мандан-Хоруу кылаг.

Монгуш Малон республиканың «Урожай» спорт инитиляциин 1975 чылда чемпиону атты чедип аң, бирин разрядтын нормазын күтүскөн.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ АДРЕЗИ. Улуске 667000

Тыва АССР-ин Министралар Чөвүлөөнүнө Ном үндүрүр чер, полиграфал болгаш ном садымың талаа-биле эргелдизин типографиязы. (Кызыл. Шетинкин-Браченко кудумчуу бажың № 1).

РСФСР-ниң алдарлыг чорукчуу Виктор Корексий даймыч партиязы публицистика талаа-биле 45 чыл аяк үдө эгелээ. Ол, алгын-аңы темаларга 500-көөр плакаттарын чогалың чурган. Оң «Кызыл Шериң дайычымы, амы-тымы ай!» деп плакатым бидеб аяк кайла боор. Ону 1942 чылда, Сталинград тулаушкундарын хуңнеринде чурган. Чурукчуң ол чогалым 14 миллион экемпляр кылдыр парлаан болгаш совет дайычыларга дайычы кыйгыры бооп турган. СССР-ниң Күрүнө шаяналың ийи дакыр дээрэди, пла-

катчы-чорукчу В. Корексийн тывыңдыр, уран мергежин ала-ла хөвөр. Ол бичин хуңнеринтемаларыга аял-агыл, совет улустуң фашизм тылзыннен бээр 30 чылгаң уткуштур плакаттарын белеткеп турар. ЧУРУКТА: чорукчу В. Корексийн плакады (1942 ч.). Оң талаады чурукча: плакаты-чурукчу В. Корексий боудуң мастерскаянда «Партизан кая» деп Дрезден делгез-теринин сазды алганы плакатын чымыга турган. Н. АКИМОВ биле В. ЯНКОВУЦ фотозу. (СЭТА-ның фотозхроникасы).

коллективтер чедип албаар. Районуң эки тура спорт инитиляциин (даргазы В. Мандан-Хоруу) чер-терде спорт ортанналарын аякылы кош-кас учуруп, оларга боттук дуза чедирбей турар. Ол шкан спорт темазына лекция, бөсөддүн помучувайн келгени чөткөш.

К. ООРЖАК.

Кызылдин автошколазы үшкү класстың чөлаачы-сынга өөредити-биле күзедилгенин хүлээп ап турар. Аяа кээрлер колхозтардан, совхозтардан чоруткан бижин-биле азы боттарынын күсели-биле кээп өөренир. Кичээлдер 1975 чылдың февраль 5-тен эгелээр. Өөредилгени тыва дылга чорудар. Школанын адреси: Кызыл хоорай. Шевченко кудумчуу 113-а, телефон—34-94.

Автошколаңың Дирекциясы. Редакторун 24-63, редакторун оракаччыларынын 35-24, пропаганда кылдыңың 23-54, харысчалганды секретарынын 23-35, партиязы амылраа кыдыңың 37-13, культура кылдыңың 23-54, кызыл аял-агыл кыдыңың 21-47 үлөтүр кыдыңың 22-64, чага кыдыңың 41-27, информация база совет тургузут кылдыңың 20-60, бухгалтерияң 31-75, корректорларын 27-41. Сөзү келбей барганга 32-75 телефонче юлгар.

Агаар. Кызылдың агаар станицынын медээниң өзүгүр адырга, бөгүн республикага буруттар. Соңу-чоң районнарга бискан хар чаар, өскөлөринге чагбас.

Кинотеатрларда. ЯНВАРЬ 23-ТЕ «НАИЯРА»: «Дөрж Септиманов ресторан» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда. «ПИОНЕР»: «Киночымыл» 9.00 «Кара бөрү» 10.30, 14.20 16.10, «Тамык» 12.20, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Ас-кежиктиг боурун күзедиле» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда. «ВОСТОК»: «Даалага дайы» 15.00, «Полудеңиң чурттан чорутур» 16.40, 18.30, 20.10 шактарда. «ЭНЕРГЕТИКА»: «КЫЛТУРА БАЖЫНГЫНГА»: «Сени шиме!» (7-ин кезээ) 16.00, «Есенин» (2 сериялы кады) 17.30, 20.00 шактарда.

СОЛҮН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР. ТС—00332.